

## บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูภูมิปัญญางานทองโบราณเมืองอุบลสู่การพัฒนารูปแบบงานทองร่วมสมัยอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา พื้นที่จังหวัด อุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1.) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลปะงานทองโบราณ (2.) เพื่อการพัฒนาภูมิปัญญางานทองโบราณเมืองอุบล (3.) เพื่อเผยแพร่ศิลปะงานทองโบราณในจังหวัดอุบลราชธานี งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการ วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

งานทองโบราณเมืองอุบลในปัจจุบัน ได้ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทำให้กลุ่มลูกค้ามีค่านิยมในการใช้งานเครื่องทองแบบโบราณลดน้อยลง กลุ่มผู้ประกอบการร้านทองไม่สามารถจำหน่ายสินค้าได้มากเท่าในอดีต ส่งผลให้มีการจ้างงานช่างทองโบราณลดลง ทำให้ช่างทองส่วนใหญ่หันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน ภูมิปัญญาการทำงานทองของช่างทองโบราณเมืองอุบลฯ กำลังจะถูกลบเลือนและสูญหายไป เนื่องจากการไม่มีการสืบทอดภูมิปัญญางานทองโบราณในคนรุ่นใหม่

ผลการศึกษาประวัติงานทองพบว่างานทองของเมืองอุบลราชธานี มีมาตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2411-2453 ซึ่งหลังจากที่เจ้าขุนมูลนายในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้รับคำสั่งให้ย้ายมาประจำการตามหัวเมืองต่างๆ ทางวังหลวงจะทำการส่งช่างทองติดตามมาจากวังหลวงด้วย ซึ่งในสมัยนั้นคือ นายลุน ส่งศรี ซึ่งในขณะนั้นได้ถูกแต่งตั้งเป็น ท้าววรสาร (ลุน) ส่งศรี ข้าราชการฝ่ายวังหลวง มีหน้าที่ในการผลิตชิ้นงานเครื่องทองและ เครื่องราช ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของเจ้าขุนมูลนาย ต่อมาได้มีการถ่ายทอดความรู้การทำทองสู่รุ่นลูก คือนายโพธิ์ ส่งศรี จากหลักฐานมิได้ถ่ายทอดต่อ จึงทำให้สูญหายไปจนในระยะต่อมา พ.ศ.2500 นายไพบูลย์ โหตระไวศยะ ซึ่งเป็นพ่อค้าทองรูปพรรณ ได้ชักชวน นายคำนึ่ง ยี่มีชัย มาทำงานทอง และมีเชื้อสายการทำทองที่ได้รับความรู้จาก ผู้เป็นลุง คือ นายประสาร สารพระ ซึ่งเป็นช่างทองหลวงสายเขมร มาทำงานทองในเมืองอุบล จึงเกิดการผสมผสานศิลปะงานทองโบราณของไทยกับศิลปะงานทองเขมรได้อย่างลงตัว

ทีมวิจัยได้ลงมือทำการเก็บบันทึกข้อมูลงานทองโบราณที่ยังคงหลงเหลือในลักษณะรูปภาพ ชิ้นงานชำรุด และ จากการบอกเล่าจากตัวช่างเอง ทีมวิจัยได้มีการแยกประเภทเป็น 2 แบบคือ 1.แบ่งตามรูปแบบ เช่น ทับทรวงสมอ สังวาลดอกจอก 2.แบ่งตามเทคนิค เช่น งานกระเปาะ งานขุด งานยอด งานทองโบราณส่วนมากจะมีลักษณะเป็นการฝังเพชรซีกแบบรองซับสีดำ ในอดีตการรองซับจะใช้ใ้ส่ถ่านรองกันก่อนฝังเพชรแต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้ ใ้สบ้าสีดำ จากการหลอมทอง

การพัฒนาภูมิปัญญางานทองโบราณเมืองอุบล ได้ดำเนินการ โดยเริ่มจากการให้กลุ่มทีมช่างทองเขียนตามจินตนาการของตนเองเป็นตัวหนังสือ แล้วนำมาให้ผู้วิจัยวาดสเกตภาพให้ดู จากนั้นจึงนำกลับไปให้กลุ่มช่างดูแล้วนำกลับมาปรับแก้ให้ตรงตามจินตนาการอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นกลุ่มช่างก็นำ

กลับไปลอกลายทับลายเส้น เพื่อฝึกมือในการวาดลาย ซึ่งต้องใช้ความพยายามและฝึกฝนซ้ำๆ หลายครั้ง จนเกิดความชำนาญ จึงได้ลงมือปฏิบัติการในการผลิตชิ้นงานทองรูปพรรณร่วมสมัย 2 เซ็ต คือ เซ็ตแม่น้ำมูล และเซ็ต ลายโบราณ ที่ได้รับการคัดเลือกจากกลุ่มผู้บริโภคในการสำรวจความพึงพอใจ ซึ่งแต่ละเซ็ตจะผลิตชิ้นงานในรูปแบบของเครื่องประดับสร้อยคอ จี้ ปิ่นปักผม แหวน กำไล ด้วยกรรมวิธีเทคนิคผสมผสานการขึ้นตัวเรือนงานทองและทดลองเทคนิคใหม่ในการเชื่อมประกอบชิ้นงานทอง ต่างๆ ในงานทองโบราณร่วมสมัยทั้งสองเซ็ต

ตลอดระยะเวลาเกือบ 2 ปีของการวิจัยได้ทำการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ งานทองโบราณ โดยเริ่มจากการใช้สื่อทางเคเบิลทีวี เพื่อทำความเข้าใจ สืบหา ขอความร่วมมือ ในเก็บ รวบรวมข้อมูลงานทองโบราณ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น การจัดเวทีเสวนาค้นข้อมูลให้แก่ช่างทองและบุคคลผู้สนใจในลานพินิจภัณฑ์ในงานแห่เทียนเข้าพรรษาปี 2553 รวมทั้งสำรวจความพึงพอใจของประชาชนต่องานทองที่ทีมวิจัยได้ออกแบบไว้ และการจัดนิทรรศการเผยแพร่ต่อสาธารณะในงานแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานีปี 2554 ทำให้ประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน และรู้จักงานทองโบราณของจังหวัดอุบลราชธานีเพิ่มขึ้น